

SAMUEL HUNTINGTON

1. Medeniyetler atışması?
 2. Medeniyetler Bazında Ülkeler
 3. Kararsız Ülkeler
 4. Kemalizm ve Batılılaşma
 5. Kemalizm ve Başörtüsü
 6. Kemalist Devrimler
 7. İslami Diriliş
 8. Merkezsiz İslam Medeniyeti
 9. Diğer Konular
 10. Sonuç
-

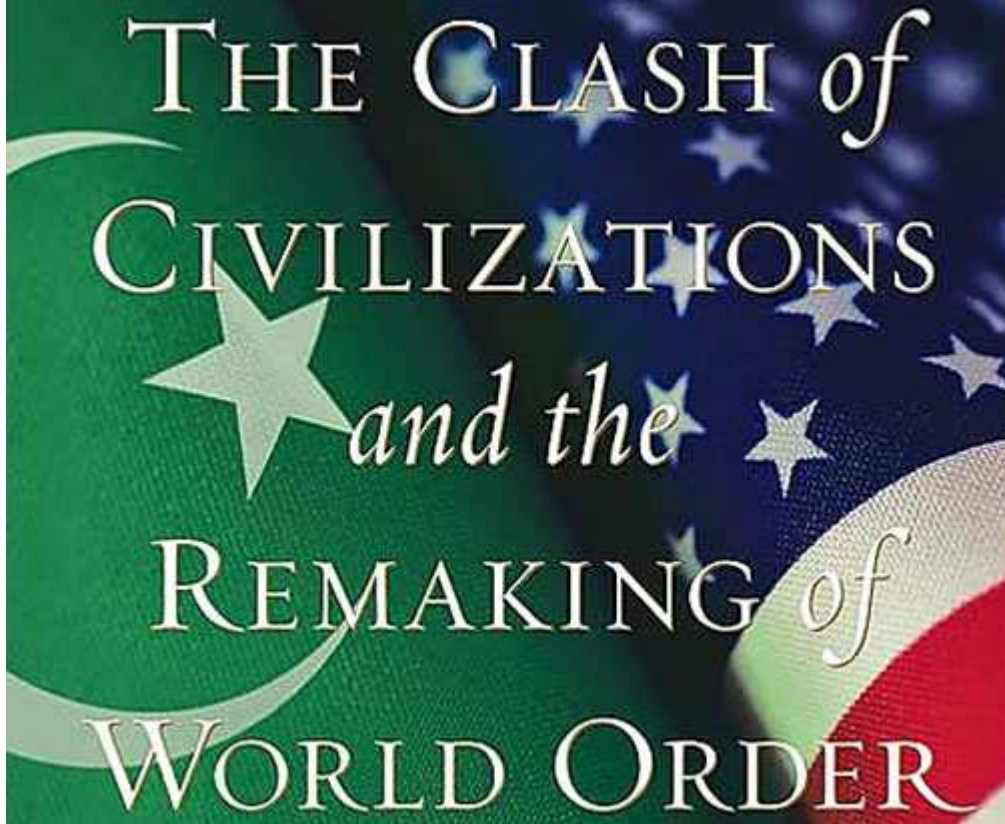
Serdar Kaya

www.derinsular.com

© Aralık 2007

1. MEDENİYETLER ÇATIŞMASI?

Harvard Üniversitesi'nde görev yapan siyasal bilimler profesörü Samuel Huntington, 1993 yılında Foreign Affairs dergisinde yayınlanan 'medeniyetlerin çatışması' konulu makalesinin gördüğü yoğun ilgi üzerine bu çalışmasını genişleterek 1996 yılında 'Medeniyetlerin Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Yapılması' adıyla kitaplaştırdı. 11 Eylül (2001) saldırılarının ardından tekrar ilgi odağı olan kitap, pek çok sosyal bilimci tarafından *yeniden ve daha dikkatlice* okunmaya başlandı.



Huntington, 'medeniyetler çatışması' kavramı ile, önümüzdeki dönemde uluslararası ittifakların kurulmasında medeniyetlerin belirleyici olacağı ve dolayısıyla olası çatışmaların farklı medeniyetler arasında gerçekleşeceğini ifade ediyor. Huntington'ın kitabının ilk bölümünde yer verdiği üç haritanın kitapta ifade edilen düşüncelerin bir ilüstrasyonuna karşılık geldiğini söylemek ve 21. yüzyılda uluslararası politik alanda neden kimlik ve medeniyet unsurlarının öne çıkacağı argümanını bu haritalar arasındaki geçişlerle izah etmek mümkün.

1920'li yıllara ait olan ilk harita, Batı tarafından kolonileştirilen dünyayı resmediyor. Dünyayı 'Batı tarafından yönetilenler' ve 'Batıdan bağımsız olanlar' şeklinde ikiye ayıran bu harita, 20'lerde Batının dünyaya ne denli hakim olduğunu gösterdiği kadar, dönemin global politik ekonomisini şekillendiren öğenin kolonileşme olduğunu da açıkça ortaya koyuyor. Zira Avrupa kolonileri 1800 yılında dünya yüzölçümünün %35'ini, 1878 yılında %67'sini, 1914'de ise %84'ünü kontrol ediyordu.

Huntington'ın yer verdiği ikinci harita ise 1960'lı yıllara ait. Soğuk Savaş döneminde ABD ile Sovyetler Birliği etrafında kümelenen ülkelerin oluşturduğu iki kutuplu dünyayı resmeden ikinci harita, tamamen *politik ve ekonomik ideoloji* bazında bir gruplaşmaya dayanan ve bu nedenle de birinciden çok daha farklı olan bir yapılanmayı gözler önüne seriyor.

Komünist blokun 1989 yılında çözülmesiyle birlikte Soğuk Savaş döneminin sona ermiş olması, Samuel Huntington'ın 1990'ları resmeden üçüncü haritasını sonuç veriyor ki, bu noktada zaten söz konusu haritanın ortaya çıkardığı tablonun aynı zamanda Huntington'ın makale ve kitabının yazılma nedenine karşılık geliyor. Zira Huntington, 1990'lı yıllardan itibaren uluslararası ittifak ya da ihtilaflarda belirleyici olan unsurun politik ya da ekonomik *ideolojiler* değil, *medeniyetler* olmaya başladığını ve 21. yüzyılda da bu trendin devam edeceğini ifade ediyor; ve bunun ne anlama geldiğini açıklayabilme adına da, dünyanın farklı yerlerinde yaşanan çeşitli olayları örnek veriyor.

Huntington'ın tezini en iyi şekilde açıklayan örneğin, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından çözülen Yugoslavya olduğu söylenebilir. Zira Yugoslavya'da yeni sınırların farklı inançlara mensup olan Sırp, Hırvat ve Boşnaklar arasındaki savaşlardan sonra çizilmiş olması, söz konusu savaşlar esnasında Batı'nın Bosna'ya yardım etme konusunda isteksiz davranması ya da Sırp vahşetini kınarken Hırvat vahşeti konusunda aynı tavrı sergilememesi gibi gelişmeler Huntington'ı doğruluyor. Dünya ülkelerinin önceden sadece bir 'Sovyetler Birliği müttefiki' olarak gördükleri Yugoslavya konusunda, artık 'içindeki farklı unsurlara göre' politika belirliyor olmaları, örneğin Ortodoks Rusların Sırpı, Katolik Almanların ise Hırvatları desteklemesi, ilişkilerde artık giderek artan oranda medeniyetlerin esas alınmasının bir sonucu. Bosna'daki savaş boyunca Bosna'ya sadece müslüman ülkelerin yardım etmiş olması da yine bu durumun bir başka örneği.

Huntington'ın tek örneği elbette Yugoslavya değil. 2000 yılı olimpiyatlarının Pekin'de değil Sydney'de gerçekleştirilmesi kararının alınmasını sonuç veren oyların neredeyse tamamının medeniyetler ekseninde gruplaşmış olması, Bağdat'ın (1990'da) ABD tarafından bombalanmasına tüm Batılılar sessiz kalarak destek verirken müslüman ülkelerin neredeyse tamamının harekatı lanetlemesi gibi çok sayıda örnek yer alıyor Huntington'ın çalışmasında.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bağımsızlıklarına kavuşan cumhuriyetlerin tavırlarına da değinen Huntington, Türki cumhuriyetler ile Türkiye arasındaki ilişkilere ve oraya yatırım yapan işadamlarının *dil, din, tarih* ve hatta *mutfak* birliğine vurgu yapmasına da yer veriyor. Bağımsızlığına kavuşan ülkelerin Rus sömürüsüyle ilişkilendirdikleri Kiril alfabesini terk etmelerinin ardından Azerbaycan, Kırgızistan, Türkmenistan ve Özbekistan'ın (Türkiye gibi) Batı alfabesine geçerken, Farsça konuşan Taciklerin, kendilerini İran'a yakın hissederek Arap harflerini kabul etmeleri de Huntington'ın vurguladığı diğer noktalar arasında.

Alfabe konusunda benzeri gelişmeleri, birbirine çok yakın lisanlar konuşan Eski Yugoslavya ülkelerinde de gözlemlemek mümkün. Sırpın önceden Sırbo-Hırvatça olarak adlandırılan dillerini artık sadece Sırpça olarak adlandırmaları, dahası, Batı alfabesini de reddederek Ortodoks Rusların Kiril alfabesini kabul etmeleri, Hırvatların dillerindeki Türkçe ve Arapça kelimelerden kurtulmaya çalışmaları, Ancak Boşnakların aynı Türkçe ve Arapça kelimelere artık daha çok rağbet ediyor olmaları, Balkanlardaki yeni yapılanmanın medeniyetler ekseninde

gerçekleşiyor olmasının bir sonucu.

Bütün bunlar dikkate alındığında, Soğuk Savaşın ardından yeniden şekillenen dünyada 'Hangi taraftasın?' sorusunun terk edilerek, 'Sen kimsin?' sorusuna odaklanıldığı gerçeğiyle karşılaşılıyor.

2. MEDENİYETLER BAZINDA ÜLKELER

Soğuk Savaş döneminde ittifaklar, ülkelerin iki süper güç etrafında kümelenmesiyle oluşuyordu. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bu durum tamamen değişti. 'Biz kimiz?', 'Nereye aitiz?', 'Kim bizim gibi değil?' gibi kimlik ve medeniyet eksenli sorulara verilen yanıtlar, yeni gruplaşmalarda fazlasıyla belirleyici oldu.

Ancak bu durum, ülkelerin hangi medeniyetlere mensup oldukları konusuyla sınırlı kalmadı. Zira, Huntington'ın dikkate aldığı başlıca dünya medeniyetleri olan Batı, Latin Amerika, Afrika, İslam, Çin, Hindu, Ortodoks ve Japon medeniyetlerine *kimlerin mensup olduğunu* incelemek, yeni ittifakları algılama adına yeterli değildi. Çünkü dünyanın gittiği yönü daha iyi anlayabilmek için, her ülkenin *mensup olduğu medeniyetle ilişkisini* ve *o medeniyet içerisindeki nüfuzunu* da dikkate almak gerekiyordu. Bunu gerçekleştirebilme adına, Huntington beş ayrı yapı tanımladı: Üye ülke, yalnız ülke, merkez ülke, bölünmüş ülke, kararsız ülke.

Huntington'ın, herhangi bir medeniyet ile tamamen ilişkilendirilebilen ülkeler için ortaya attığı *üye ülke* kavramı, Mısır'ın İslam, İtalya'nın da Batı medeniyetine 'üye' bir ülke olması gibi basit bir anlam ifade ediyor. *Yalnız ülke* kavramı ile de, Haiti ya da Etiyopya gibi, herhangi bir başka ülke ile kültürel bir bağı bulunmayan, medeniyeti itibarıyla dünyadan soyutlanmış olan ülkeler kast ediliyor. *Merkez ülke* kavramı ise, ait olduğu medeniyete beşiklik eden, o medeniyetin kültürünün kaynağı olarak kabul edilen ülke ya da ülkeleri tanımlıyor. Ancak böyle bir kavramın olması, her medeniyetin bir merkez ülke ya da ülkelere sahip olduğu ya da olacağı anlamına gelmiyor. Örneğin, Batı medeniyetinin ABD ve Franko-Germen olmak üzere iki merkezi olmasına karşın, Latin Amerika, Afrika ve İslam medeniyetlerinin herhangi bir merkez ülkesi yok.

Bölünmüş ülke ve *kararsız ülke* kavramları yukarıdakilerden bir parça daha karmaşık.

Bölünmüş ülke ile, içerisinde farklı medeniyetlere mensup olan çok sayıda insan bulunan ülkeler kast ediliyor. Ciddi oranlarda etnik azınlığa sahip olan Sudan, Hindistan, Çin, Malezya, Filipinler, Endonezya gibi ülkeleri (farklı seviyelerde de olsa) bu başlık altında incelemek mümkün.

Soğuk Savaş yıllarında kendilerini politik ideoloji ekseninde tanımlayan insanların, (otoriter komünist idarelerin hakimiyetinin sona ermesiyle birlikte) bu aidiyet hissini kaybetmelerinin pek çok 'bölünmüş ülke' doğurduğu da söylenebilir. Yugoslavya ve Sovyetler Birliği bu tür 'bölünmüş ülke'lerin ilk akla gelenleri. Sırbistan, Hırvatistan, Bosna, Estonya, Latviya gibi ülkeler, medeniyetler ekseninde şekillenen yeni dünyanın ürünleri.

Ukrayna ise farklı bir 'bölünmüş ülke' örneği. Ukrayna'nın tamamı Ortodoks olmasına rağmen, ülkenin sadece batısı Ukrayna dili konuşuyor. Dahası, ülkenin bu kesimi, doğudaki ortodoksların aksine Papanın dini liderliğini de kabul ediyor. Ülkenin doğu kesiminde ise, Rusça konuşuluyor ve burada yaşayan insanlar kendilerini Ortodoks medeniyetinin merkez ülkesi olan Rusya'ya ait hissediyorlar. 1994 yılında yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerinde kazanan adayın %52 gibi dengeli bir oy oranıyla seçilmiş olmasına rağmen oyların doğu ve batı arasında son derece net bir şekilde dağılmış olması, kimlik duygularının güçlenmesinin Ukrayna'yı da tehdit ettiği anlamına geliyor.

Huntington, bütün bu kavramlar arasında en çok *kararsız ülke* üzerinde duruyor.

3. KARARSIZ ÜLKELER

Samuel Huntington, hal-i hazırda kendilerine ait bir medeniyetleri olan, ancak liderleri (halka rağmen) bu medeniyeti terk etmeyi ve başka bir medeniyete geçmeyi amaçlayan ülkeleri *kararsız ülke* olarak tanımlıyor. Huntington, yeni bir kimliğe geçişin (identity redefinition) gerek sosyal, gerek politik, gerek kurumsal, gerekse kültürel açıdan son derece *uzun, kesintili ve acılı* bir süreç olduğunu ifade ediyor ve bugüne kadar bu tür girişimlerin hep başarısız olduğunu belirtiyor.

Huntington'ın kararsız ülkelere verdiği örnekler ise, Rusya, Türkiye, Meksika ve Avustralya.

Bu ülkeler arasında, özellikle Rusya ve Avustralya'da yaşanan tecrübelerden, Türkiye'nin alması gereken çok önemli dersler var.

Rusya

Huntington, Rusya'nın 'kararsızlığı' konusunda daha çok Büyük Peter ve Bolşevik devrimi üzerinde duruyor.

Büyük Peter konusu özetle şöyle:

1697 ile 1698 yıllarında Avrupa'yı gezen Büyük Peter, döndüğünde ülkesini Batılılaştırmaya karar vererek bir dizi inkılabı girer. İlk olarak asil sınıfın sakallarını traş ettirerek vazifeye atılan Peter, koni biçimindeki geleneksel şapkayı yasaklar, Kiril alfabesini basitleştirir, Batıdan kelimeler ithal eder ve başkenti Moskova'dan St. Petersburg'a taşır. Despotça uygulamalara da girişmekten çekinmeyen Peter, sosyal ve politik alanda çoksesliliğin önüne geçecek önlemler alır. Ortodoks Kilisesi'ni de, doğrudan Çar tarafından atanacak olan bir meclis tarafından yönetilecek şekilde yeniden yapılandırır.

Sonuç itibarıyla Peter, (Huntington'ın ifadesiyle) bir eline Batılılaşmayı, diğer eline de despotluğu almış vaziyette Rusya'nın 'Batılılaştırılmasına' önayak olur. Ancak (yine

Huntington'ın ifadesiyle) Rusya'daki demokratikleşme yanlıları Batılılaşmayı da savunurken, Batılılaşma yanlıları demokrasiden pek hazzetmezler ve bu durum 1980'lere kadar devam eder.

Bu şekilde kör topal giderek geçirilen iki asrın ardından Bolşevik devriminin gerçekleşmesiyle birlikte Rusya'nın Avrupa'ya bakışı yeni bir hal alır. Buna göre, Rusya, iki Alman tarafından Avrupa'da ortaya konan bir ideolojiyi Avrupa'dan önce benimseyerek Avrupa'nın da önüne geçecek, ve dahi onlara da öncülük edecektir!

Tıpkı Büyük Peter gibi, komünistler de sosyal dönüşüm konusunda başarılı olamazlar. Ortodoks Rus halkının Batı konusundaki kafa karışıklığı da hiçbir zaman sona ermez.

'Rusya kendi geleneğine mi sahip çıkmalı, yoksa Batıyı mı örnek almalı?' sorusu, bugün itibarıyla Rusya'nın gerek entelektüelleri, gerek politikacıları, gerekse halkı arasında halen tartışılmakta. Rusya'nın bu konuda tamamen ikiye bölünmüş durumda olduğu da rahatlıkla söylenebilir. 1992 yılında yapılan bir kamuoyu araştırmasının sonuçlarına da değinen Huntington, halkın %40'ının *Batıya açık*, %36'sının *Batıya kapalı*, %24'ünün ise *kararsız* olduğu şeklindeki sonuca (ve bu rakamlara çok yakın olan 1993 yılı seçim sonuçlarına) da dikkat çekiyor.

Avustralya

1990'lı yılların başında, kimi Avustralyalı politikacılar 'Anglofil' zihniyetin terk edilmesi ve Asyalı bir kimliğe sahip çıkılması yönünde bir politikanın ülke için daha iyi olacağını ifade etmeye başladı. Ticaretinin çok önemli bir kısmını Asya'daki komşularıyla yapan Avustralya'nın 'imparatorluğun bir şubesi' olarak faaliyet göstermesine bir son verilerek kraliyetten tam bağımsız bir cumhuriyete geçilmesine yönelik halk desteği 1993 yılında bir ara %46'ya kadar yükseldiyse de, takip eden dönemde bu konu halk nezdinde çekiciliğini yitirdi.

Daha da kötüsü, Asyalılar da Avustralya'yı kendi birlikleri içinde görmek istemediler! Malezya'nın (o zamanki) başbakanı Mahathir Muhammed 1994 yılında yaptığı bir açıklamada, Avustralya'nın kültürel olarak hala Avrupalı olduğunu, Asya'ya ait olmadığını, başkalarını doğrudan eleştirmekten ya da yargılamaktan uzak duran Asya geleneğine karşı, Avustralya'nın 'kültürel olarak Avrupalı olmasından ötürü' başkalarına ne yapıp yapmayacaklarını, neyin doğru neyin yanlış olduğunu söyleme eğiliminde olduğunu ve bütün bunlardan ötürü Asya ile uyumsuz olduğunu ve Avustralya'nın ASEAN adaylığına bu nedenlerden ötürü karşı çıktığını belirtti. (Samuel Huntington, bu noktada, Asyalıların Avustralya'yı kulüplerine almayı reddetme nedenleri ile Avrupalıların Türkiye'yi almama nedenlerinin tamamen aynı olduğunu ifade ediyor: 'Onlar bizden farklılar')

Kemalizm ve Türkiye

Samuel Huntington, kitabında Türkiye ve Kemalizme sıklıkla değiniyor. Dahası, Türkiye dışındaki

pek çok yerde gerçekleştirilen ve bizim daha çok 'halk için halka rağmen' olarak adlandırdığımız medeniyet ithali ve dayatması eylemlerine de 'Kemalizm' olarak referansta bulunuyor.

Huntington'ın ifadesiyle 1920 ve 1930'larda Türkiye'yi Osmanlı ve müslüman geçmişinden uzaklaştırma adına faaliyet gösteren Kemalizm, medeniyet ithaliyle Türkiye'yi Avrupalı yapmaya kalkan bir projeydi. Huntington tıpkı benzeri diğer projeler gibi sonuç itibariyle Kemalizmin de başarısız olduğunu söyledikten sonra, bu başarısızlığın neden kaçınılmaz olduğunu şu cümlelerle açıklıyor:

Eğer Batılı olmayan toplumlar modernleşmek istiyorlarsa, bunu Batılılar gibi değil, tıpkı Japonya gibi, kendi yöntemleriyle, kendi gelenek, kurum ve değerlerini kullanarak ve geliştirerek başarmak zorundalar.

Toplumlarının kültürlerini temelden yeniden şekillendirebileceklerini düşünebilecek denli kibirle dolu politik liderlerin başarısızlığa uğrayacak olmaları mukadderdir. Böyle liderler, atı kültürünün kimi öğelerini tanıtılseler bile, mevcut kültürün temel öğelerini ortadan kaldırmaya ya da sonsuza dek bastırmaya güç yetiremezler. Daha da kötüsü, Batı virüsü bir kez bir başka topluma yerleştiği an, onu oradan söküp atmak zordur. Bu virüs orada yaşamaya devam edecek olsa da, öldürücü değildir; hasta, yaşamaya devam eder, ama virüsün zararından korunamaz. Politik liderler tarih yapabilirler, ama tarihten kaçamazlar. Kararsız ülkeler ortaya çıkarırlar, Batılı toplumlar yaratamazlar. Kalıcı olan ve tabiat haline gelen kültürel bir şizofreni ile ülkelerini malul ederler.

Batılılaşma konusunda Türkiye bugün itibariyle (tıpkı Rusya gibi) ikiye bölünmüş durumda.

Çünkü Türkiye artık Kemalizm öncesindeki gibi olmadığı (ve olamayacağı) gibi, Batılı da değil.

Zira Türkiye, Kemalist dayatmalar sonucunda, ne Orta Doğulu ne de Batılı olmayan, iki arada bir derede, kafası karışık ve bütün bunlardan ötürü tanımsız ve kimliksiz bir ülke haline gelmiş durumda. 'Kararsız' olmasının nedeni de yine bu kafa karışıklığı.

Tıpkı Avustralya'nın Asyalılar tarafından reddedilmesi gibi, Türkiye'nin de kültür ve medeniyetinin Avrupa ülkelerinden farklı olması nedeniyle yıllardır Avrupa kapısında bekliyor olması da ilk olarak aklımıza Kemalizmi getirmeli. Çünkü her ne kadar ilkokuldan itibaren hepimize 'artık Avrupalı olduğumuz' öğretilse de, dışarıdan bakıldığında gerçeğin hiç de öyle olmadığı (ve daha da önemlisi, olamayacağı) açıkça görülüyor.

Türkiye, eğer bu kararsızlıktan kurtulmak istiyorsa, geçmişine ve kimliğine vurulan ölümcül darbeleri algılayabilme adına Kemalizmin aslında nasıl bir proje olduğunu objektif bir gözle ve (hepsinden önemlisi) ezberlerini bozmaya baştan hazır olarak dikkatle incelemeli. Kendini bulabilmesi ve kaldığı yerden yola devam edebilmesi için bu şart.

4. KEMALİZM VE BATILILAŞMA

Huntington, Batılı olmayan toplumların 'modernleşme' ve 'Batılılaşma' kavramlarına üç farklı tepki verdiklerini söylüyor:

- 1- Hem modernleşmeyi, hem de Batılılaşmayı reddetmek,
- 2- Her ikisini de benimsemek,
- 3- Modernleşmeyi benimseyip, Batılılaşmayı reddetmek.

Hem modernleşmeyi hem de Batılılaşmayı benimseyen ikinci tip tepkinin Kemalizme karşılık geldiğini söyleyen Huntington, Türkiye'de Mustafa Kemal tarafından hayata geçirilen bu modelin yapısını (Türk kültür mirasının özelliklerini de dikkate alarak) inceliyor.

Kitabında Türkiye'ye sıklıkla değinen Huntington, Kemalizm'in üç varsayıma sahip olduğunu belirtiyor:

- Modernleşme arzulanır ve gereklidir.
- Yerli kültür modernizasyonla uyumlu değildir ve bu nedenle terk edilmeli ya da ortadan kaldırılmalıdır.
- Bir toplumun başarılı bir şekilde modernize edilebilmesi için, tamamen Batılılaşması gerekir.



Modernizasyon kavramını daha çok endüstriyelleşme çerçevesinde ele alan Huntington, Kemalizmin bu yaklaşımının, 'Başarılı olmak için bizim gibi olmalısınız, çünkü bunun tek yolu bizim yolumuzdur' anlayışında olan kimi Batılılar arasında popüler olmasının sürpriz olmadığını

belirtiyor. Batılı olmayan toplumların dini değerlerinin, ahlaki varsayımlarının ve sosyal yapılarının, endüstriyelleşmenin gereklerine en iyi ihtimalle *yabancı*, zaman zaman da *düşman* olduğunu öngören bu anlayışa göre, ekonomik anlamda kalkınabilmek için, günlük hayatın ve toplumun radikal ve yıkıcı bir şekilde yeniden yapılandırılması, ve hatta bu toplumlarda yaşayan insanların **varlığı anlamlandırılma şekillerinin** dahi değiştirilmesi gerekiyor.

Huntington, bu noktada, medeniyetler çatışması ve Orta Doğu politikaları gibi konularla ilgili olanların yakından tanıdığı bir isim olan Daniel Pipes'in 'In the Path of God' adlı kitabından bir alıntı yapıyor. Bu kitabında İslamın modernleşme adına herhangi bir alternatif sunmadığını belirten Pipes, laikliğin, Avrupa dillerinin ve Batı eğitim kurumlarının kaçınılmaz olduğunu, müslümanların ancak Batı modelini açıkça kabul etmeleri durumunda kalkınabileceklerini, ancak Batı kültüründen bir şeyler öğrenebilmek için, öncelikle onun üstünlüğünü kabul etmiş olmak gerektiğini söylüyor.¹

Bu noktada sözü Mustafa Kemal Atatürk'e getiren Huntington, Atatürk'ün bu sonuçlara Pipes'tan 60 yıl önce vardığını ve bu nedenle de Türkiye'yi Batılılaştırma ve modernleştirme adına büyük bir hamle başlattığını belirtiyor.

Huntington, Atatürk'ün ülkenin İslami geçmişini reddettiğini ve diniyle, mirasıyla, kültürüyle ve kurumlarıyla Müslüman olan bir toplumu modern ve Batılı kılmaya kararlı olan yönetici elit sınıf ile birlikte hareket ederek, Türkiye'yi 'kararsız ülke' (torn country) haline getirdiğini ifade ediyor. Bu noktada da, Kemalizmin yüzyıllardır var olan bir kültürü yok etmek ve yerine başka bir medeniyetten ithal edilmiş olan tamamen yeni bir kültür koymak gibi zor ve travmatik bir göreve sahip olduğu sonucuna varıyor.

Huntington, kitabının bir başka bölümünde, Türkiye'de 1920'li ve 30'lu yıllarda gerçekleşen devrimleri de yine bu çerçevede açıklıyor. Bu noktada, halkı Osmanlı ve müslüman geçmişinden uzaklaştırma girişiminde bulunan Atatürk'ün, dini gelenekçiliğin bir sembolü olan fesi yasaklamasına ve insanları şapka giymeye teşvik etmesine değiniliyor.

Bu amaç doğrultusunda yapılan onca değişikliği tek tek sayan Huntington, bütün bunlar arasında harf inkılabının çok daha hayati bir önem arz ettiğini belirterek, daha önce yazdığı 'Değişmekte Olan Toplumlarda Politik Düzen'² adlı kitapta yer alan konu ile ilgili bir kısmı alınıyor ve kendilerine Roma alfabesi öğretilen yeni nesillerin devasa boyuttaki geleneksel yazına erişimlerinin imkansızlaşacağı konusunu vurguluyor. Roma harfleriyle eğitimin Avrupa dillerini öğrenmeyi teşvik edecek olması da Huntington'ın önemli bulduğu bir diğer nokta. Türkiye'de Fransızca bilenlerin Fransızlar, İngilizce bilenlerin ise Anglosaksonlar gibi düşündüğü hatırlanacak olursa, Huntington'ın bu vurgusunun, (yukarıda da belirtildiği gibi) eşyaya bakışı ve varlığı algılayışı dedelerinden çok farklı olan yeni bir neslin 'üretilecek' olması konusuyla bire bir irtibatlı olduğu söylenebilir.

Huntington'ın kitabında, Atatürk'ün, çokmilletli bir imparatorluk fikrine karşı olması nedeniyle, homojen bir ulus devlet oluşturmaya niyetlenmesi ve bu süreç dahilinde Ermeni ve Rumları

¹ Pipes, Daniel. 'In the Path of God: Islam and Political Power' Transaction Publishers.

² Huntington, Samuel P. 1968. 'Political Order in Changing Societies' New Haven: Yale University Press.

öldürmesi gibi konulara da değinilse de, asıl odak noktası, Batılılaştırılması hedeflenen bir toplumun geçmişine ve değerlerine yabancılaştırılarak Batılı kılınmaya çalışılmasında. Böyle bir şey dünyada Mustafa Kemal'den önce tecrübe edilmediği için de, konu medeniyetlerin çatışması olduğunda, Türkiye önemli bir 'çalışma konusu' haline geliyor. Kemalizm'in (Huntington'ın ifadesiyle) nihayetinde başarısızlığa uğramış olduğu gerçeği de, Türkiye'nin incelemelere konu olma özelliğinin ortadan kalkacağı anlamına gelmiyor.

5. KEMALİZM VE BAŞÖRTÜSÜ

Samuel Huntington'ın tasvir ettiği şekliyle Kemalizm, bir tür 'toplumsal dönüşüm projesi' olarak karşımıza çıkıyor. Bu da, Kemalizmin 'bir ideoloji' olduğunu duymaya alışmış olan Türkiye'deki kitleler için pek alışıldık olmayan bir yaklaşım.

Zaten kendisini Kemalist hisseden Türkler istisna edilecek olursa, dünyada Kemalizmi 'kendine özgü' yeni bir felsefeye sahip olan ideoloji olarak gören hiç kimse yok denilebilir. Kemalizm dendiğinde, 'Batılı olmayan' bir toplumun, son derece dar bir elit çevre tarafından, 'herşeyiyle Batılı' bir topluma dönüştürülmeye çalışılması süreci akla geliyor.



Batılıların, zamanında memnuniyetle karşıladıkları Kemalist devrimleri, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesi söz konusu olduğunda 'demokratik olmaması' nedeniyle eleştirmeleri de buradan ileri geliyor. Çünkü Kemalist uygulamalar Batıda, Türk toplumunu demokrasiye yaklaştırdığı için değil, Batı için tehlikeli bulunan bir anlayış ortadan kaldırıldığı için sempati

topluyor. Ancak, Kemalist uygulamalar çerçevesinde Türkiye'de yaşananların demokratik bir düşünce geleneği dahilinde izahı mümkün olmadığı ve Türkiye bu antidemokratik yapı ile Avrupa'ya entegre olamayacağı için, Türkiye'nin Avrupa'ya dahil olması ihtimali söz konusu olduğunda, aynı Kemalizm, 'terk edilmesi gereken yapısal bir sorun' haline geliyor. Türkiye'nin herşeyi milli duygularıyla yorumlamaya alışmış olan ve Kemalizmi 'Batı yanlısı bir felsefe' zanneden belli bir kesimi, ülkedeki uygulamaların aslında Tunus'takilere benzer bir nitelik arz ettiğini algılayamadığından ötürü, Batının Türkiye'ye çifte standart uyguladığını söylemeye başlıyor.

Kemalizmin gerçekte ne olduğu konusu adamakıllı netleştirilmediği müddetçe, Türkiye'de (bu konuda da) aynı tartışmalar hiçbir sonuca ulaşılmadan devam edecek. Bu konularda, Huntington gibi, konuya 'dışarıdan' ve 'tarafsız' bakan insanların yaklaşımlarını da dikkate almak, işte bu nedenden ötürü önemli ölçüde yol gösterici olabilir.

Huntington, kitabının farklı bölümlerinde Türkiye'ye ayırdığı sayfalarda, Kemalizmi, 1920 ve 30'larda, 'Batı medeniyetiyle uyumsuz olduğu' varsamıyla Anadolu halkının kültürünü yok etmeye odaklanan ve ithal edilen bir kültürü tüm halka dayatmayı esas alan bir anlayış olarak açıklıyor. Zaten kitabında Kemalizmden bahsetmesinin tek nedeni de bu! Huntington'ın Kemalizme değinmekteki amacı, Batı medeniyetinin bir topluma yerleşmesinin reformla değil, ancak ve ancak 'yerli' kültürün(ün) tamamen imhasıyla mümkün olabileceği yönündeki bir görüşün de var olduğunu okurlarına iletme. Huntington'ın Kemalizm söz konusu olduğunda çok doğru bir seçim yaparak 'fes' örneğini vermiş olması da bu nedenle çok önemli. Zira Huntington, Kemalizmin gelenek ve dini ortadan kaldırmayı hedeflediğini belirterek, fesin yerine şapkanın kabul edilmesini (elbette) bir *ideoloji* değil, *kültür transferi* olarak değerlendiriyor.

Türkiye'de ise Kemalizm, gerek lehinde, gerekse aleyhinde olan çoğu insan tarafından 'belirleyici nitelikleri' ile değil, tekil vurgularıyla tartışılıyor ve bu nedenle de Kemalizm eksenli bütün yapısal sorunlar çözümsüz kalıyor. Bir başka deyişle, Türkiye Kemalizme bütünsel ve akademik bir gözle bakmayı başardığı an, ülkenin sosyal ve politik sorunları arasındaki ara-ilişkileri de kurabilecek ve bu da, çözüm adına çok büyük kolaylıklar sunacak.

Kemalizmin bütünsel olarak kavranamıyor olmasının doğurduğu algı sorununa en iyi örnek, insanların *fes yasağı* ile *başörtüsü yasağı* arasındaki ara-ilginin çoğu zaman farkında olmamaları olabilir. Zira Batı medeniyetine ait olmayan fes adlı serpuşu takmak nasıl Kemalizme tamamen karşıt bir tutumsa, başörtüsü de (tıpkı kendini 'çağdaş' ilan eden bir kısım dernek mensuplarının haklı olarak iddia ettiği gibi) Kemalist mantığa sonuna kadar terstir. Çünkü Kemalizm, genel niteliği itibarıyla, Türkiye'de hakim olan 'kültürü' ortadan kaldırarak, insanların Batılılar gibi giyinmesini, Batılılar gibi yemesini, Batılılar gibi içmesini ve genel anlamda hayata Batılılar gibi bakmasını amaçlayan bir sürecin ifadesidir.

İşte bu nedenlerden ötürü, Kemalizm bir ideoloji değil, bir toplumsal dönüşüm projesidir. Ve yine bu nedenlerden ötürü ilkokuldaki çocuklara uzun yıllardır Kemalist devrimler konusunda 'hoşa gitmeyen' düşüncelerin özgürlüğü değil, şapkanın fese, pantolonun şalvara, gramın okkaya ve metrenin arşına üstünlüğü anlatılır. Ve yine bu nedenlerden ötürü, ilkokul çocukları uzun yıllardan beri resim derslerinde önce beyaz sayfanın ortasından dikey bir çizgi çizerek sayfayı ikiye ayırır, sonra da sayfanın bir yarısına *eski kültürlerine ait kötü şeyleri*, diğer yarısına da *yeni*

kültürlerine ait iyi şeyleri çizerler.

Kemalizm Neden Tanımlanmak İstenmiyor?

Kemalizmin tanımlanmaması, bugün itibarıyla bu anlayışı tekelinde tutan çevrelerin Kemalizm adına farklı zamanlarda farklı politikaları uygulamalarına olanak tanıyor da, bu anlayışın içyüzünün Türk halkından gizlenmesinin asıl nedeni bu değil. Zira Kemalizm gibi 'insanları *değiştirmeye* odaklanan' bir anlayışın, yapısı gereği kendisini açıktan tanımlaması mümkün değildir. Çünkü insanlar, değişim 'olabileceğin en iyisine doğru' dahi olsa, bir başkası tarafından, bir başkasının tasarrufu dahilinde değiştirilme düşüncesine hemen her zaman direnirler. Bu nedenle de, Kemalizmin temel niteliği ve amaçları sürekli muğlak bırakılmak zorunda olan bir anlayış durumunda. Türkiye'de halkın çok önemli bir kesiminin bireysel haklar ya da toplum-devlet ilişkileri gibi konulara yabancı olmasından ötürü, Kemalizmi ölesiye savunanların dahi (tıpkı Kemalizme karşı çıkanlar gibi) bu anlayışı bütünsel bir şekilde idrak edebilmeleri mümkün olmuyor.

Sonuç

Hemen her toplumda olduğu gibi Türkiye'de de, halkın çoğunluğu zihnindeki iyi-kötüleri 'kendisine belletildiği şekilde' oluşturuyor ve bu iyi-kötülere küçük yaşlardan itibaren duygusal bir bağlılık-düşmanlık içerisine giriyor. Farkında dahi olmadan savundukları düşüncelerin hangi önkabuller üzerine bina edildiğini de merak dahi etmiyorlar. Bu nedenle de, fes ile başörtüsü arasındaki ilgiyi kuramıyor, (sözgelimi) ilgili kanun hala yürürlükte olmasına rağmen şapka takmayanlara neden artık yasak getirilmediğini anlayamıyorlar. Çünkü toplumsal dönüşüm projesi, slogan bazında düşünen ve bir tür hayal dünyasında yaşayan insanlar üretiyor.

Bu insanlar, hayallerindeki kurgu olaylar ya da kurgu kişilerin daha gerçekçi zeminlerde incelendiğine şahit oldukları durumlarda ise, hayatlarına anlam kazandırdığını zannettikleri ve vazgeçilmez buldukları bu hayalin ellerinden bir anda uçup gitmesi tehlikesiyle karşı karşıya kaldıklarından, böylesi durumlarda, elinden oyuncağı alınmak istenen çocuklar misali rahatsızlık sergilemeye ve (daha da kötüsü) hırçınlaşmaya başlıyorlar. Argümanlarıyla rüyalarını tehdit eden kişi, konusunun uzmanı bir profesör dahi olsa, ilkokulda öğrendikleri masalları akademik çalışmalardan daha muteber buluyorlar. Bütün bunlar, toplumsal dönüşüm projesinin, slogan bazında düşünen, farklı fikirlere tahammülü olmayan ve her seferinde ezberlerini koruma adına yeni yollar arayan insanlar üretmiş olmasından ileri geliyor.

6. KEMALİST DEVRİMLER

Türkiye 'Avrupa'dan farklı' olduğunun çok uzun süredir farkında. Köklü bir medeniyetten geldiği

için de, kendisine 'Sen kimsin?' diye sorulduğunda, 'Ben Avrupalıyım' demesinin mümkün olmadığını, ya da dese bile kendinden başka hiç kimseyi kandıramayacağını da artık bilincinde. Ancak Türkiye, çocukça bir inatla, kendisini gerektiği şekilde değiştirebilirse 'Avrupalı (gibi)' olabileceğini zannetmekten de vazgeçmek istemiyor.



Bu tuhaf tavırda, Türk halkının uzun yıllar boyunca, Avrupalı gibi giyinmesi, Avrupalı gibi traş olması, Avrupalı gibi yemesi ve Avrupalı gibi içmesi durumunda kapıdan içeri buyur edileceği hayaliyle *yaşatılmış* olmasının çok önemli bir payı var. Konuya bu açıdan bakıldığında da, Türkiye'nin Kemalist kesiminin anlamsız takıntılarının aslında hazin bir hayal kırıklığının sonucu olduğunu fark etmemek de epey zor.

Türkiye'nin 'medeniyet ithali' macerası artık öylesine acıklı bir hal aldı ki, Türkiye'nin dahil olmaya çalıştığı Batının içerisindeki pek çok entelektüel, ülkeyi Avrupalı yapacağı zannedilen devrimler konusundaki ezberleri bozduğunda, Türkiye bunları duymak bile istemiyor. Başka ülkelerdeki 'Batılılaşma' projelerini 'Batılı' bir gözle değerlendiren Huntington, aynı yaklaşımla Türkiye'yi ele alarak kendimize söylediğimiz yalanları (hem de çok basit birkaç ifadeyle) geçersiz kıldığında da buna benzer bir durum yaşanıyor. Örneğin, Türk halkına sürekli farklı kültür ve medeniyetler arasında bir 'köprü' olduklarının söylendiğini belirten Huntington, köprü olmanın aslında pek de övünülecek bir şey olmadığını ifade ediyor. Köprü'nün, iki muhkem ve bağımsız varlığı birbirine bağlayan, ancak birbirine bağladığı her iki varlığın da bir parçası olmayan *sun'i* bir yapı olduğunu belirten Huntington, Türk liderlerin ülkelerini 'köprü' olarak nitelendirerek aslında 'kararsız' bir ülke olduklarını kibarca teyit etmekte olduklarını belirtiyor.

Huntington'ın bu tespiti, Türkiye'nin uluslararası ilişkileri ile ilgili yorumları ile bir arada değerlendirildiğinde, bu durumun vahametinin boyutu netlik kazanıyor. Şöyle ki, Türkiye'nin, Türki cumhuriyetler konusunda kendine biçtiği abi rolünü oynaması mümkün değil. Orta Asya'da hakim bir rol oynamasının önünde de engeller var. Türkiye İslam ülkeleriyle de yakınlaşıyor, çünkü Atatürk'ün mirasını terk etmeden bunu yapması mümkün değil. Bir başka

deyişle, Türkiye'nin Orta Asya ya da Orta Doğu'da 'merkez ülke' (ya da merkez ülkelerden biri) haline gelmesi bugün itibarıyla mümkün görülüyor. Türkiye'nin Avrupa'dan da 'medeniyetinin farklılığı' nedeniyle dışlanıyor olması bir yana, birliğe dahil edilecek dahi olsa bu durum onu Batı medeniyetinin bir 'üye ülkesi' yapma adına yeterli olmayacak. Bütün bunlardan ötürü, Türk liderleri ülkelerini 'köprü' olarak tanımlıyor ve bunu (sanki çok matah bir şeymiş gibi) sürekli tekrarlıyorlar.

Huntington kendimize söylediğimiz başka yalanları da (yine bir Batılı gözüyle) geçersiz kılıyor. Kitabında Orta Doğu hakkında yaptığı kimi yorumlardan, şekle dayalı olması yönüyle sürekli eleştirilen cumhuriyet dönemi inkılapları konusunda ilginç çıkarsamalarda bulunmak mümkün. Örneğin, Türkiye'nin Avrupalılaşma konusundaki en büyük takıntısı kıyafet konusu olsa da, Orta Doğulu müslümanların Batılı gibi giyinmelerinin Huntington'ın pek de umrunda olmadığı açık. Huntington, kıyafete odaklanmanın yanlışlığına işaret etme adına, Orta Doğunun herhangi bir yerinde kot pantolonlar giyip, kola içen yarım düzine genç adamın, gün içerisinde kıldıkları iki namaz arasında bir Amerikan uçağını vuracak bir bomba da yapabileceklerini belirtiyor. Huntington'ın örneğini bu şekilde vermiş olması kimi müslümanları rahatsız edebilecek olsa da, giyim kuşama endekli bir Batılılaşma hareketinin bir Batılının gözünde pek de bir anlam ifade etmediğini gösterme adına fazlasıyla yeterli. Huntington bu örneği verdikten sonra, Amerikalıların da yıllardır Japon malı arabalar, televizyonlar ve çeşitli elektronik ürünler kullanmakta olduklarını, ama bu durumun onları *Japonlaştırmadığını* belirtmeyi de ihmal etmiyor. Bütün bu örnekleri verdikten sonra da, Batılı olmayan toplumların Batıya ait ürünler kullanarak Batılılaşabileceklerine inanmayı 'safça' bir yaklaşım olarak değerlendiriyor.

Huntington'ın harf inkılabı hakkında söyledikleri de ezber bozucu nitelikte. Huntington, Türkiye'nin Latin alfabesine geçişinin sadece Batı ile entegrasyon kaygısıyla gerçekleştirilmediğini, Arap harflerini de yasaklamak suretiyle yeni nesillerin geçmiş dönemin yazınıyla ilişkisinin tamamen kesilmesinin hedeflendiğini belirtiyor. Huntington'ın geçmişi yok sayan ve sıfırdan medeniyet inşa etmeye kalkan liderlerin başarısız olmaya mahkum oldukları konusunda söyledikleri hatırlandığında, harf inkılabının olmasa bile Arap harflerine karşı takınılan tutumun *Batılılaşmayı* değil, *kimliksizleşmeyi* doğuracağı gerçeği de çok daha belirgin bir hale geliyor. Bu noktada, Huntington'ın 'Eğer Batılı olmayan toplumlar modernleşmek istiyorlarsa, bunu Batılılar gibi değil, tıpkı Japonya gibi, kendi yöntemleriyle, kendi gelenek, kurum ve değerlerini kullanarak ve geliştirerek başarmak zorundalar' şeklinde ifadelerini tekrar hatırlamak gerekiyor. Çünkü burada konu sadece 'Batı ile uyumlu' olduğu kabul edilen ve uzun yıllardır dünyanın ikinci büyük ekonomisi olan Japonya'nın hala kendi alfabesini kullanıyor olması değil. Asıl konu, Japonya'nın 'Batılı' değil, 'Batı ile uyumlu' kabul edilmesi.

Türkiye, Batılılaşma serüvenini, 'Batı ile uyumlu olma' değil, doğrudan 'Batılı olma' üzerine bina etti. Bu nedenle de, Batılı olmayan kültür ve medeniyetini ortadan kaldırmaktan başka bir opsiyon bırakmadı kendisine. Bu dönüşümü gerçekleştirmeye soyunan kadro, sosyoloji eğitimi görmüş, ya da genel anlamda sosyal bilimlerden nasibini almış da değildi. Bu nedenle de, Türk halkının toplumsal dönüşümü, Adolf Hitler ya da Benito Mussolini gibi diktatörlerin iktidarda olduğu bir dünyada, katı bir bürokrasi bünyesinde ve askeri emir-komuta zinciri anlayışı çerçevesinde yukarıdan-aşağıya gerçekleştirilmeye çalışıldı. Amaç Avrupa ile uyumlu olmak değil, bizatihi Avrupalı olmak olduğundan da, sadece Avrupa'ya ait olan şeylerin yeni nesillere

öğretilmesiyle kalınmadı, geçmişe ait olan herşey de öcü ilan edildi, yasaklandı ve kendilerine Batılı olmaları emredilen kitlelerin bu emre itaat etmek suretiyle Batılı olup çıkabilecekleri zannedildi.

Bugün itibariyle medeniyet ithali öngören uygulamaların işlevsel olup olamayacağı konusu akademik çevrelerde tartışılmıyor bile. Dahası, Türkiye, Kemalizmi, medeniyet dayatması içeren uygulamaların başarısızlığı konusuna bir örnek olarak siyasal bilimler literatürüne kazandırmış durumda. Ancak bütün bunlara rağmen, sanki dünya Türkiye'den ibaretmiş gibi yapmaya, yakın tarihimizi hiçbir eleştiriye meydan vermeden milli eğitimin üretim tezgahlarında yeni nesillere aktarmaya ve bu şekilde sorunlarımızı daha da içinden çıkılmaz hale getirmeye hala devam ediyoruz. Yıllar süren bu süreç boyunca körpe dimağlar, bir alfabenin *iyi*, diğerinin *kötü* olduğunu, bir başka deyişle, alfabelerin iyi-kötü ekseninde değerlendirilebileceğini öğreniyorlar. Latin harfleri kullanarak Batılı olduğunu zanneden miniklere, Avrupalıların Arap rakamları kullanmakta oldukları bilgisi de elbette verilmiyor. Sonuç itibariyle de, 'Sen kimsin' sorusuna verdikleri cevaplarla kendilerinden başka hiç kimseyi ikna edemeyen yığınların ezberleri, Türkiye'nin her türlü sosyal, politik ve hatta ekonomik sorununda tekrar karşımıza çıkıyor.

7. İSLAMİ DİRİLİŞ

Samuel Huntington, 20. yüzyılın *ilk yarısında* hakim olan, 'dinin zamanla yok olup gideceği' şeklindeki düşünceye değinerek, o zamanlar bu düşünceyi sadece dinin yok olmasını isteyenlerin değil, bu duruma üzülenlerin dahi kabul ettiğini ifade ediyor. Bilimin, akılcılığın ve pragmatizmin dini ortadan kaldıracığını, hoşgörülü, rasyonel, pragmatik, ilerlemeci, hümanist ve laik olarak nitelendirilecek yeni bir toplumun ortaya çıkacağını öngören bu görüş, 20. yüzyılın *ikinci yarısında* geçerliliğini yitirdi. Zira bu dönemde ekonomik ve sosyal anlamda dünya çapında (tahmin edildiği gibi) ciddi bir değişim yaşanmış olsa da, dini inançlar yok olmadı. Aksine, insanların dine dönmeleriyle birlikte, inançların da aynı ölçüde küreselleştiğine ve uyanışa geçtiğine şahit olundu.



Samuel Huntington, yüzyılın ikinci yarısında insanların tekrar dine dönüşüne Gilles Kepel'in 'Tanrı'nın İntikamı' (le revanche de dieu) adını verdiğini belirtiyor. Dine yönelişin, 1970'lerin ortalarından başlayarak her kıtayı, her medeniyeti ve hatta her ülkeyi tesiri altına aldığını belirten Huntington, bu duruma çeşitli örnekler veriyor. 1994 yılında, 25 yaşın altındaki Rusların %30'unun ateizmden Tanrı'ya inanca geçtiklerini söylediklerini, Rusya'da kilise çanlarının tekrar duyulur olduğunu, Orta Asya'da binlerce cami açıldığını belirten Huntington, Soğuk Savaş sonrası dönemde politik ideolojilerin yerine medeniyetlerin belirleyici olduğu bu ortamda, uluslararası ilişkilerin yeni bir nitelik kazandığını ifade ediyor.

İnsanların 'kendi'lerini (self) tanımlamadıkları müddetçe, 'kendi ilgilerini/menfaatlerini' (self-interest) koruma adına rasyonel bir biçimde düşüncülerinin ve rasyonel davranışlar sergileyebilmelerinin mümkün olamayacağını ifade eden Huntington, buradan hareketle, 'ilgi/menfaat merkezli politika' ile 'kimlik' arasındaki bağı nazara veriyor.³ 20. yüzyılın ikinci yarısına karşılık gelen bu dönemde, hemen her toplumda, insanların günlük hayatlarında ve çalışma düzenlerinde inancın giderek daha da önemli bir yer edindiğini, hükümetlerin uygulamalarının da bu kaygılar doğrultusunda şekillendiğini belirten Huntington, inançların ile değerlerin (doğal olarak) iç içe geçmiş olan yapısına dikkat çekiyor. Bütün bunlar sonucunda, Huntington'ın George Weigel'den alıntılardığı 'Dünyanın sekülerleşmekten uzaklaşması, 20. yüzyılın son döneminin en baskın sosyal vakalarından biridir' şeklindeki ifadeler, dönemin anlayışının ilginç bir özeti haline geliyor.

İslami Diriliş

Samuel Huntington, dünya nüfusunun en azından beşte birini doğrudan ilgilendirmesi ve tarihin (halen devam eden) bir dönemine damgasını vurmuş olması nedeniyle İslami Diriliş (Islamic Resurgence) ifadesini (tıpkı 'Fransız İhtilali' ya da 'Rus Devrimi' ifadelerinde olduğu gibi) büyük başharflerle yazmayı doğru bulduğunu söylüyor. Mensuplarının İslamiyeti sadece bir din değil, aynı zamanda bir hayat tarzı olarak algıladıklarını belirten Huntington, İslam'ın günümüzde yaşanan problemlere bir 'çözüm' olarak algılandığını da ifade ediyor. Endüstriyelleşmeyi kabul edip Batılaşmayı reddeden müslüman toplumların, İslamiyeti sadece bir kimlik değil, aynı zamanda bir *güç*, *kalkınma* ve *umut* kaynağı olarak görmeleri sonucunda 'İslam çözümdür' (Islam is the solution) ifadesinin sloganlaşmış olması da bu bakış açısının bir sonucu.⁴

İslami Diriliş dendiğinde Huntington (olması gerektiği gibi) kuşatıcı bir analiz yapıyor ve İslami toplumların, 'değerlerine yeniden sahip çıkma' süreçlerini sadece politik alana indirgemiyor. İslami Diriliş'in entelektüel, kültürel, sosyal ve politik yönleri olan dünya çapında bir hareket olduğunu belirten Huntington, söz konusu Diriliş'in İslami fundamentalizme indirgenemeyeceğini de ifade ediyor. Zira Huntington'a göre, Diriliş, İslami düşünce adına çok geniş boyutta bir uygulama ve retorik uyanışı anlamına gelirken, fundamentalizm ise, bir bütün

³ İnançlar, 'Ben kimim?', 'Nereye aitim?' gibi kimlik ile ilgili sorulara verilecek yanıtları önemli ölçüde şekillendiriyor. Sahip çıkılan inançlar ve bu inançların öngördüğü değerlerle oluşan kimliklerin, ilgi/menfaat (interest) merkezli yaklaşımları da doğrudan belirliyor olması sonucunda, farklı değer ve önceliklere sahip olan medeniyetler ekseninde şekillenen bir uluslararası politik alan ortaya çıkıyor.

⁴ Türkiye'de bir dönem popüler olan 'Huzur İslamda' ifadesi de, aynı çerçevede değerlendirilerek, huzur bulamayan bir toplumun çözümü İslam dininde görmesi olarak açıklanabilir.

olarak ele alınması gereken bu uyanışın politik alandaki bileşenlerinden biri sadece. Huntington, İslami Diriliş'in dünyadan izole olmayan, yayılmacı bir niteliğe sahip olduğunu belirtmesine rağmen, fundamentalizm konusunu bu bütünden sağlıklı bir şekilde ayırtmış olmasının verdiği rahatlıkla, Diriliş'in aşırılık (extremizm) içermediğini dahi ifade edebiliyor - ki bu günümüzde pek çok Batılı analizcide göremediğimiz bir durum.

Bu yaklaşım, doğal olarak, fundamentalizme indirgenmeyen 'İslami Diriliş'in entelektüel, kültürel ve sosyal alanda körüklediği değişim' ile neyin kast edildiği sorusunu akla getiriyor. Huntington bu noktada Georgetown Üniversitesi'nde görev yapan Uluslararası İlişkiler ve İslami Çalışmalar profesörü John L. Esposito'nun 'İslami Tehdit: Mit mi Gerçek mi?' adlı kitabından bir alıntı yapıyor.

Esposito, müslüman ülkelerde İslami yayınların, camiye gidenlerin, oruç tutanların, namaz kılanların, alkolden uzak duranların sayısının artmakta olduğunu, İslami değerlere ve giyim tarzına artık daha çok önem verildiğini, sufizmin yeniden canlanmakta olduğunu nazara veriyor. Bütün bunların İslami değerlere sahip çıkan hükümetlerin iktidara gelmesine de yardımcı olduğunu ifade eden Esposito, bu tür gelişmelerin Tunus ve Türkiye gibi 'seküler' ülkelerde (diğerlerinden farklı olarak) hükümet ve yöneticilerin (rulers) İslami konularda eskisinden de endişeli bir tavır takındıklarını da belirtmeyi de ihmal etmiyor.

Huntington'ın bu konuda görüşlerine yer verdiği bir diğer isim de, Sudan'lı lider Hasan el Turabi. Turabi, İslami Diriliş'in ne kişisel dindarlıktan ne de entelektüel, kültürel ya da politik bir hareketten ibaret olmayıp, bütün bunları içine alan, toplumun baştan aşağı yeniden yapılandırılmasını öngören çok daha geniş kapsamlı bir uyanış olduğunu belirtiyor. Kendisinin bu sözlerinden hareket eden Huntington da, 20. yüzyıl sonlarında yaşanan İslami Direniş'in müslüman ülkelerin politik hayatına olan etkisini göz ardı etmenin, 16. yüzyıl sonunda Protestan Devrimi'nin Avrupa politikaları üzerindeki etkisini göz ardı etmeye benzeyeceğini söylüyor.⁵

İslami Diriliş ve Türkiye

Huntington, Hristiyan, Müslüman, Musevi, Hindu, Budist ve Ortodoks toplumlarda inançlara yönelik adanmışlığın arttığını, bunun dünyanın hemen her ülkesinde gözlemlendiğini belirtiyor. Bu elbette yorumdan bağımsız olan, sosyal bir gerçeklik. Ancak bu gerçekliğin önemli bir boyutu daha var ki, o da, 20. yüzyıl sonlarında gerçekleşen 'Tanrı'nın İntikamı'nın, yerel olmayan, dahası her haliyle küresel bir anlam ifade eden bir gerçeklik olması.

Ancak, halen devam eden ve bütün dünyanın 'küresel boyutta' yaşanan bir trend olarak algıladığı bu süreç, Türkiye'de başından bu yana tamamen yerel kalıplar çerçevesinde tanımlanmaya çalışılıyor. Bu durum da, hakim rejimin değil siyasi, sosyal trendleri bile 'Cumhuriyet ve düşmanları' ekseninde tanımlıyor olmasının bir sonucu.

Kapalı bir toplumu öngören, Açık Toplum'un gereklerinin herbirini de, rejimin ideolojisinin

⁵ Huntington'ın bu benzetmesinin ne kadar önemli olduğu gelecekte çok daha net bir şekilde anlaşılacak.

bekasına(!) yönelik birer tehlike olarak algılayan bu yaklaşım, çoğu zaman dünyanın geri kalanından kopuk bir şekilde kendi hayali cennetinde yaşamaya çalışıyor ve bunun artık mümkün olamayacağını her hissettiğinde yeni bir 'varolma savaşı' başlatıyor. Bütün bunlardan ötürü de, her toplumun zaman içerisinde yaşadığı küçük ve sıradan doğal değişimler dahi, Türkiye'de 'rejime muhalefet' olarak algılanabiliyor. Sonuç olarak da, ister istemez değişmek zorunda olan (daha da doğru bir ifadeyle, 'değişmiş olan') bir toplumun 1930'larda donmuş olan bir ideolojinin kalıplarına sığamaması sonucunda yaşanan sancılar Türkiye'nin siyaset gündemini belirliyor.

8. MERKEZSİZ İSLAM MEDENİYETİ

'Dünyanın medeniyetler ekseninde yeniden şekillenmesi' ve 'İslami Diriliş' gibi iki önemli gelişmenin aynı anda yaşanıyor olması, İslam medeniyetinin merkez ülke ya da ülkelere sahip olmaması konusunu gündeme getiriyor. Osmanlı Devleti'nin sona ermesinin ardından merkez ülkesiz kalan İslam dünyasının bugünkü durumunu Samuel Huntington son derece zekice bir tabirle 'Birliksiz Bilinçlilik' (consciousness without cohesion) olarak nitelendiriyor. Zira dünya müslümanlarının çok önemli bir kısmının İslami Diriliş öncesinde dahi kendilerini herşeyden önce müslüman olarak tanımlayacak derecede bilinçli olmalarına rağmen, Osmanlı'dan bu yana herhangi bir uzun ömürlü birlik tesis etmeleri mümkün olmadı.

Huntington, İslam medeniyetinin merkez ülke ya da ülkelere sahip olmaması nedeniyle dahili ve harici ihtilaflarla birlikte anıldığını ve bu durumun İslam dünyası için bir zayıflık, başka medeniyetler için de bir tehdit kaynağı olduğunu belirtiyor. Huntington'ın bu tespiti her ne kadar doğru olsa da, problem sadece bundan ibaret değil.

Bugünün dünyasında Batı, Çin, Hindu ve Ortodoks medeniyetleri, merkezi ya da merkezleri olan devletler. Bu medeniyetlerin merkez ülkelerinin herbiri, nükleer silahlara da sahip olan ciddi birer askeri güç. Ekonomik alanda da benzeri bir durum söz konusu. Batı medeniyetinin merkez ülkeleri günümüzün ekonomik liderleri iken, Çin ve Hindu medeniyetlerinin çok hızlı büyüyen merkez ülkeleri de, önümüzdeki yıllarda liderliği ele geçirme mücadelesi veriyorlar. 20. yüzyılın süper gücü olan Ortodoks medeniyetinin merkezi Rusya'nın da (şu an için aynı derecede şanslı olmasa da) benzeri bir mücadele içinde olduğu söylenebilir. Bu dört medeniyete ek olarak, medeniyetine başka bir ülkede rastlanmayan Japonya da, dünyanın ikinci büyük ekonomisi olarak tek başına ayrı bir güç odağı.

Özetle, dünyanın sekiz medeniyetinden merkeze ya da merkezlere sahip olan beşi, dünya üzerinde belli bir ağırlığa ya da iddiaya sahip. Merkezsiz üç medeniyet için ise böyle bir durum söz konusu değil. Bu durum, Latin Amerika, Afrika ve İslam medeniyetlerinin dünyanın ikinci ligini oluşturduğu anlamına geliyor. Spesifik anlamda İslam medeniyeti ise, 1400 yıllık tarihinin en sefil ve en acınacak yıllarını yaşıyor. Huntington'ın 'merkez ülke' tanımına göre, İslam medeniyetinin bir merkez ülkeye sahip olmaması aslında şu anlama geliyor: İslam ülkeleri arasında, büyük bir ekonomiye ve güçlü silahlara sahip olan, dünyadaki müslümanlara dini ve politik alanlarda liderlik etmeye kendini adanmış, İslami kültüre kaynaklık edebilecek çapta bir

tek ülke bile yok. Bu durum, İslam dünyasının mevcut dünya dengeleri üzerinde herhangi bir ağırlığı olmadığı anlamına da geliyor.⁶

İslam dünyasının liderliği söz konusu olduğunda zaman zaman 6 ülkenin adının geçtiğini belirten Huntington, hiçbir ülkenin gerekli şartların tamamına sahip olmadığını belirttikten sonra, bu ülkelerin herbirini kısaca değerlendiriyor. Huntington'ın değerlendirmeleri (sırasıyla ve kendisinin ifadelerine sadık kalınarak) şöyle özetlenebilir:

Endonezya: Dünyanın en kalabalık müslüman ülkesi. Ekonomisi de hızla büyüyor. Ancak coğrafi olarak diğer müslüman ülkelerden çok uzakta. Ayrıca nüfusunda çok sayıda yerliler, Hindular, Çinliler ve Hristiyanlar da var.

Mısır: Büyük bir nüfusa sahip olan bir Arap ülkesi. Merkezi konumu nedeniyle stratejik bir öneme de sahip olan bir ülke. İslami öğrenimin önde gelen kurumu olan El-Ezher Üniversitesi'ne de sahip. Ancak çok fakir. ABD'ye, Batının kontrolündeki uluslararası kuruluşlara ve petrol zengini Arap ülkelerine muhtaç.

İran: Yüzölçümü, coğrafi konumu, nüfusu, tarihi, doğal kaynakları ve orta dereceli ekonomik kalkınmışlığı İslam'ın merkez ülkesi olması için yeterli olabilir. Ancak müslümanların %90'ı sünni iken İran şii. Ayrıca Araplarla tarihten gelen kimi problemleri İslam'ın merkez ülkesi olmasını zorlaştırıyor.

Pakistan: Yüzölçümü, nüfusu, (nükleer) askeri gücü ve eskiden beri tutarlı bir şekilde İslam ülkeleri arasında işbirliğini savunan ve İslam'a çok defa sözcülük eden liderleri nedeniyle merkez ülke olmaya uygun. Ancak çok fakir. Ayrıca politik anlamda da epey istikrarsız.

Suudi Arabistan: İslam'ın kutsal şehirlerine sahip. Doğal kaynakları nedeniyle zengin. Ancak nüfusu çok fazla değil. Coğrafi şartları nedeniyle de (Afganistan gibi) işgal edilmeye çok müsait. Korunmak için de Batının desteğine ihtiyacı var.

Türkiye: İslam'ın merkez ülkesi olmak için gerekli olan tarihe, nüfusa, birliğe, orta dereceli ekonomik kalkınmaya, askeri geleneğe ve diğer ayırt edici özelliklere sahip. Ancak Atatürk, Türkiye'yi çok sıkı bir şekilde (explicitly) laik bir ülke olarak tanımlayarak Osmanlı Devleti'nin bu rolünü Türkiye'nin devam ettirmesini engelledi. Türkiye bu nedenle İslami Konferans Örgütü'nün imtiyazlı bir üyesi bile olamıyor! Türkiye kendini laik bir ülke olarak tanımlamaya devam ettiği sürece de İslam dünyasının lideri olamaz. Ancak Türkiye bir noktada Batıdan üyelik dilenmek gibi hayal kırıklığına uğrattıcı ve aşağılayıcı rolü bırakıp, İslam'ın sözcülüğü gibi çok daha etkileyici ve seviyeli olan tarihi rolüne devam etmeyi düşünebilir. Fakat bunu yapabilmek için Türkiye'nin Atatürk'ün mirasını, Rusya'nın Lenin'inkini reddettiğinden dahi daha kapsamlı bir şekilde reddetmesi gerekir.

⁶ Samuel Huntington (ihtimal) İslam ülkelerini fazlasıyla güçsüz bulduğu için zaten böyle bir ağırlıktan hiç söz etmiyor. Bu merkezdeki yorumlar tamamen bana ait.

9. DİĞER KONULAR

Soru 1: Samuel Huntington medeniyet ve kimlik kavramını oluşturan bileşenleri ne şekilde sıralıyor?

Samuel Huntington, bir insanın 'Sen kimsin?' sorusuna verdiği cevapta en çok din, dil ve tarihin belirleyici olduğunu belirtiyor. Örneğin bir Batılı'nın aşağıdan yukarıya doğru, Romalı, İtalyan, Katolik, Hristiyan, Avrupalı ve Batılı olarak tanımlanabileceğini söylüyor.

Soru 2: Herkes medeniyeti aynı şekilde mi tanımlıyor?

Çoğu zaman evet. Ama kimi zaman da hayır. Mesela Huntington Almanların medeniyet algısının kültürü kapsamadığını, daha çok mekanik ve teknolojik gelişmeleri medeniyet olarak gören, materyal eksenli bir bakışa sahip olduklarını belirtiyor.

Ancak tabii Almanların bu yaklaşımı, 'Almanlar kimdir?' sorusunu yanıtlarken, Alman kültürünü hesaba katmayacağımız anlamına gelmiyor.

Soru 3: Dinin 1970'lerden itibaren yükselişte olmasını anlıyorum. Ancak yine de bütün medeniyetler için en belirleyici unsur olması mümkün mü?

Dinin belirleyiciliği çoğu zaman bireylerin dindarlıklarıyla ilişkilendirildiği için, bu konunun ifade ettiği kültürel ve siyasi mana yanlış anlaşılıyor. Bu yanlış anlaşılımların önüne geçme adına, Huntington'ın kendisinden alıntıda bulunduğu bir İsveçlinin söylediklerine kulak verilebilir.

Söz konusu kişi, İsveçlilerin Avrupa'nın en dinden uzak insanları olduğunu, ancak İsveç'in kurumlarını, sosyal uygulamalarını, aile yapısını, siyasetini ve hayat tarzını şekillendiren Lutheran mirasını anlamadan bu ülkeyi anlamamanın mümkün olamayacağını belirtiyor.

İnsanların kültürleri ve etik kodları üzerinde dinin çok önemli bir tesiri var. Bu kodlar – kişiler farkında dahi olmadan – nesilden nesile aktarılıyor. Değişmeleri elbette mümkün, ancak çok zor. Zira insanlar çoğu zaman içlerinden öyle geldiğini düşünerek belli şekillerde davranış gösterebilirler de, düşünce ve davranışlarını nelerin şekillendirdiğini ve nelerin harekete geçirdiğini bilmezler. (Bu, ayrıca ele alınması gereken, çok zor, uzun ve bir o kadar da önemli bir konu.)

Türkiye'de de insanlar dinin kişisel bir konu olduğuna, laik bir devlet tarafından yönetildikleri için de uluslararası ilişkilerde dinin bahis mevzuu olmayacağına inandırıldılar yıllar boyunca. Bunun doğru olmadığını yeni yeni fark ediyorlar, ancak medeniyet ve kimlik kavramlarına çok yabancı oldukları için bu durum kaba bir milliyetçiliği (ya da yeni tabirle ulusalcılığı) sonuç veriyor.

Huntington'ın alıntıladığı İsveçli kişinin sözlerinden Türkiye'nin öğrenmesi gereken çok şey var. Zira Türkiye, henüz farkında olmasa bile bir İslam ülkesidir. Medeniyeti de, köklü bir İslam medeniyetidir. Kişinin dindar ya da ateist olmasının bu konuyla ilgisi zorunlu değil. Hatta Türkiyeli bir ateist, İslam medeniyetini dindar bir müslüman vatandaşına göre çok daha derin bir şekilde özümsemiş olabilir. Bu onu müslüman yapmaz belki, ancak ait olduğu medeniyetin İslam medeniyeti olduğuna şüphe yoktur.

Soru 4: Batılılaşma Türkiye'nin kimliğini hiç değiştirmede mi?

Elbette değiştirdi. Huntington'ın Türkiye'yi 'kararsız ülke' olarak nitelendirmesinin nedeni de zaten bu. Ancak bu durum, Türkiye'nin hem Batılı hem de İslami bir medeniyete sahip olduğu anlamına gelmiyor. Huntington'ın defalarca belirttiği gibi, medeniyet ithalinin dünyada bugüne kadar başarılı olabildiği tek bir ülke bile yok. Aksine, medeniyet ithali, şizofren toplumlar oluşturuyor.

Türkiye bugün itibarıyla İslami bir temel üzerine bina edilmiş, üzerinde fazlasıyla eğreti duran bir Batılı görsel kültüre sahip. Batının kimliğini, tarihini, düşünce tarihini ve paradigmasını içselleştirmiş olması elbette söz konusu değil. Dahası, bu teknik anlamda dahi pek mümkün değil. Medeniyet ithalinin Türkiye'ye hiç benzemeyen (daha da kötüsü, başka bir ülkeye de benzemeyen) Fransa'dan yapılmış olması da ayrı bir cahilliğin sonucu.

Soru 5: Peki bundan sonra ne olacak? Türkiye eski kimliğine geri mi dönecek?

Türkiye, her ne kadar yıllardır üzerine zorla tutturulsa da, bir türlü bünyesiyle tam anlamıyla uyum sağlamayan kimi Batılı özellikleri eninde sonunda atacak, bir kısmını ise tutacaktır. Bu, elbette Kemalist dayatmalar sona erer ermez kendiliğinden gerçekleşecek olan doğal bir sonuç. Ancak Türkiye'nin eski kimliğine dönmesi söz konusu olamaz. Çünkü bu da ayrı bir medeniyet ithali olur. Çünkü Türkiye Batılı olmadığı (ve olamayacağı) gibi, artık Osmanlı da değil. Ancak şunu da unutmamak gerekir ki, 14., 16. ve 18. yüzyıl Osmanlısı da aynı Osmanlı değildi. Değişim her zaman kaçınılmazdır. Ancak 20. yüzyılda bunun dayatmayla gerçekleşmiş olması acı sonuçlar doğurdu. Çünkü toplum şizofrenleşerek, hem kendini algılama, hem de değişme ve gelişme yeteneğini kaybetti. Bu nedenle Türkiye'nin yapması gereken şey *eskiye kimliğine geri dönmek* değil, *aslıyla yüzleşmek*.

Bunun gerçekleşebilmesi için de, özellikle yakın tarihini özgürce değerlendirebilmesi ve belli bir tarihten itibaren yeni nesillerin nasıl endoktrine edildiğini öğrenmesi şart. Bu da düşünce özgürlüğünün ve şeffaflığın tam anlamıyla güvence altına alınmasıyla mümkün – ki Cumhuriyet tarihi boyunca bu dümeni döndürenlerin mevcut şartlarda böyle bir şeye razı olacakları düşünülemez. Ancak er ya da geç yapılması gereken, Cumhuriyet'in toplumsal dönüşüm projesinin gerçekte ne anlama geldiğinin ve bu projenin başarılı kılınabilmesi için halka neler yapıldığı konusunda gizliliğe bir son verilmesi. Halkın kendi yönünü kendisinin tayin edebilmesi için öncelikle bu konudaki gerçeklerin açıklığa kavuşturulması gerekiyor.

Soru 6: Kimileri Franko-Germen anlayış yerine Anglosakson modelinin esas alınması durumunda Türkiye'nin pek çok sorununun çözüleceğini söylüyor?

Medeniyet dayatması 'yanlış bir ülkenin medeniyeti dayatıldığı için' Türkiye'yi şizofrenleştirmedir. Sadece ve sadece 'medeniyet dayatıldığı için' Türkiye'yi şizofrenleştirdi. Bir medeniyetin bir diğerine göre Türkiye'nin yapısına daha uygun olduğu elbette iddia edilebilir. Ancak bu, o medeniyetin Türk halkına dayatılmasını mazur göstermez. Çünkü eğer bir değişim yaşanacaksa, aslanan, o değişimin *halk tarafından benimsenerek* gerçekleştirilmesidir.

Anglosakson geleneğin çoksesliliğe, çokkültürlülüğe çok daha açık olan yapısının Osmanlı siyasal geleneğiyle daha uyumlu olduğu elbette söylenebilir. Ancak buradan hareketle medeniyet ithalinin Fransa yerine İngiltere'den yapılmış olması durumunda Türkiye'nin şizofrenleşmemiş olacağını varsaymamız gerekmiyor. Muhtemelen ülkenin süreklendiği psikoz bu denli vahim boyutta olmazdı. Ancak yine de 'kararsız ülke' konumunda olmamız kaçınılmaz olurdu.

Soru 7: Peki Türkiye kendi isteğiyle, Türk halkının benimsemesiyle Anglosakson modele geçemez mi?

Geçebilir. Bu şekilde geçmesi durumunda da bu zaten medeniyet dayatması olmaz. Ancak böyle bir aşama sorunları azaltsa da tamamen çözemeyecektir. Çünkü Türkiye'nin bu noktada yapması gereken 'Fransız modeli olmadı, bir de Anglosakson modeli deneyelim' demek olmamalı. Türkiye, öncelikle kendi etik kodlarını (Cumhuriyet sonrası da dahil olmak üzere) keşfetmeye çalışmalı ve bu bilinci kazandıktan sonra, değişim konusunda 'kendisi olarak' adım atmalı.

Soru 8: Türkiye'de Anglosakson modelini savunanlar kendi kimliklerini bilmiyorlar mı?

Maalesef bilmiyorlar.

Türkiye'deki Anglofiller, ya liberal düşünceden, ya da İslami kaygılardan hareket ederek bu modele geçilmesini savunuyorlar.

Liberal düşünceden hareket edenlerin önemli bir kısmı, devletin küçültülmesinin bütün problemleri çözeceğine ikna olmuş durumda. Bu amacın başarıya ulaştırılması onlar için ilk değil, son gaye. 'Bu işi bir halledelim, ondan sonra her birey özgür bir ortamda istediği yöne gitsin' anlayışı hakim daha çok. Bu yaklaşım, sosyal alanın kimi noktalarının ister istemez uzlaşa gerektireceği gerçeğini göz ardı ediyor olsa da, en azından herhangi bir dayatmada bulunma kaygısına sahip değil. Ancak kişinin 'ne istediği' konusu, 'kim olduğu' ile çok yakından ilgilidir. Liberaller ise işin bu yönünü ihmal ederek, sadece hantal ve otoriter devleti zaptetme konusuna odaklanıyorlar. Bu da onları felsefi anlamda kısırlaştırarak birer 'aktivist' haline getiriyor.

İslami kaygılardan hareket edenlerin durumu biraz daha farklı. Çünkü dini kaygılara sahip olmaları nedeniyle kimlik konusuyla yakından ilgililer. Diğer yandan, Huntington'ın örneğindeki kategorizasyon çerçevesinde değerlendirilecek olurlarsa, (diğer konulardaki temel farklılıklarına rağmen) tıpkı Kemalistler gibi hem modernleşmeyi hem de Batılaşmayı kabul ediyorlar. Ancak genel yaklaşımlarında Türkiye'nin kendisine dönüp, medeniyetini 'kendi elleriyle' 'kaldığı yerden' inşa etmeye devam etmesi yerine, Anglosakson modeline geçmesini öneriyorlar.

Bu kesimin sunduğu argümanlara bakıldığında göze çarpan bir diğer şey de, önerdikleri modeli kimliklerine değil, kimliklerini, önerdikleri modele uydurma gayreti. Bu yaklaşım *medeniyet dayatması* olarak tanımlanamaz elbette, ama bunun bir *medeniyet inşası* olmadığı da kesin. Bu bir tür *medeniyet adaptasyonu*.

Bu tür öykünmecî yaklaşımların, yapıları gereği, herhangi bir orijinallik içermeleri elbette pek mümkün değil. Yakın geçmişte yayınlanan bir manifesto bunun bir örneği olabilir.

'Demokrasiyi kabul ediyor ve destekliyoruz', 'Teokratik düzeni kabul etmiyoruz', 'Laik devletin ve laik hukukun meşruiyetini kabul ediyoruz', 'Kadınların erkeklerle aynı çığnememez haklara sahip olduklarına inanıyoruz' gibi ifadelerle yüklü olan manifestonun üslubunda, bir duruş ortaya koymaktan çok, bir yaranma kaygısı olduğu hissi seziliyor. Manifesto'nun tamamı okunduktan sonra, 'Eğer bugün Batıda şimdi olduğundan biraz daha farklı bir görüş hakim olsaydı, o zaman da duruşlarını herhalde o görüşün (İslamiyet'e karşı) temel kaygılarına göre ayarlayacaklardı' demek pek mümkün değil gibi. İnsanların, inançlarını yukarıda tırnak içerisinde belirtilen ifadelerle uzlaştırmaları elbette mümkün. Ancak bu bir inanç değil, kimlik ve medeniyet sorunu.

Soru 9: Küreselleşme etkileşimi artırdığına göre farklı medeniyetlerin birbirleriyle etkileşime girmeleri doğal değil mi?

Elbette doğal. Ancak iki medeniyetin etkileşiminden söz etmek için, öncelikle karşımızda kendi kimlik ve değerlerinin bilincinde olan iki farklı medeniyet olması gerekir. Burada ise, 'Ben kimim?' sorusunu kendine sormamış olan, bu nedenle de kendi düşünce tarihini bilmeyen, bilmediği için de kendi 'prensipler bildirgesi'ni başka bir medeniyet tarafından ortaya atılmış kavramlarla sunmaktan başka çaresi kalmayan temsilcilerle karşıyoruz.

Cumhuriyet döneminde düşünce özgürlüğü başta olmak üzere pek çok konudaki otoriteryen uygulamalara (haklı olarak) karşı çıkan Türk Anglosakson yaklaşımı, bu noktada Kemalistlerle aynı düzlemde buluşmuş oluyor.

Soru 10: Samuel Huntington'ın ekonomi alanındaki tespit ve öngörülerini nasıl?

Huntington, Çin'in 21. yüzyılın başlarında dünyanın en büyük ekonomisi olacağını, 2020 yılında dünyanın en büyük beş ekonomisinden dördünün, en büyük on ekonomisinden de yedisinin Asya'da olacağını söylüyor.

Soru 11: Huntington Batının kendisi dışındaki ülkelere çifte standart uygulandığını düşünüyor mu?

Aslında bu bir sır değil. Herkes gibi Huntington da bunun farkında. Kitabında 'Batılı olmayan ülkelerin' de bu durumun bilincinde olduklarını belirten ve Batının söyledikleriyle yaptıklarının arasındaki tutarsızlıkları 'iki yüzlülük' olarak nitelendiren Huntington, Batılı olmayan ülkelerin Batıyı samimi bulmamasının nedeni olan çifte standart örneklerini (bir yönüyle) tekrarlıyor.

Bu noktada, demokrasiyi sadece İslami fundamentalistleri iktidara getirmezse destekleyen, Irak ve İran için silahsızlanma çağrısında bulunulan, ama İsrail konusunda sessiz kalan, serbest ticaretin ekonomik kalkınma için gerekli olduğu söyleyen, ama kendi tarım sektöründeki korumacı politikaları görmezden gelen, Çin söz konusu olduğunda insan haklarının önemini vurgulayan, ancak aynı şeyi petrol satın aldığı Suudi Arabistan için düşünmeyen, petrolü olan Kuveyt'e yapılan saldırıya derhal karşı çıkan, ama petrolü olmayan Bosna konusunda acele etmeyen bir Batıdan söz ediyor Huntington. Avrupalıların kendi kıtalarında Bosna ya da Türkiye gibi müslüman ülkelerin bulunmasından pek mutlu olmadıklarını da belirtiyor.

Ancak, hepsinden önemlisi, Batının, gücünü, fikirlerinin, değerlerinin ya da dinin üstünlüğünden değil, organize şiddeti diğerlerinden daha üstün bir şekilde uygulayabilmiş olmasından kaynaklandığını söylüyor. Batılıların aksine, Batılı olmayanların bunu asla unutmadıklarını eklemeyi de ihmal etmiyor. Bu noktada Huntington'ın, başka medeniyetlerin mensuplarının zaten çok azının Batının dinine geçmiş olduğu belirtmiş olması da önemli.

Soru 12: Bu durumda Batılı olmayan toplumlar medeniyetler bazında yeniden şekillenen bir dünyada bütün bunlar nedeniyle Batıdan daha da fazla uzaklaşmayacaklar mı?

Öyle olacak gibi görünüyor. Zaten Huntington da, Batılı olmayan medeniyetlerin giderek güçlenmeleri sonucunda dünyanın giderek *daha fazla modern (endüstriyel)* ve *daha az Batılı* olmakta olduğunu açıkça belirtiyor.

Huntington'ın, Batılı olmayan toplumların artık 'Batının yaptığı bir tarihin nesneleri' olmayı reddetmeleri ve her medeniyetin kendisini dünyanın merkezinde görerek, insanlık tarihini kendi tarihini merkeze alarak yazmaya başlamış olması konusuna dikkat çekiyor olması da gözden kaçırılmamalı.

Soru 13: Bu trend İslam ülkelerinin de İslam'a yaklaşmaya devam edecekleri anlamına mı geliyor?

Evet. Huntington, İran haricinde tüm müslüman ülkelerin, sosyal, kültürel ve politik anlamda, 1995 yılı itibariyle 1980 yılında olduklarından çok daha İslami ve İslamcı olduğunu söylüyor. Bu trendin Soğuk Savaş dönemi ve sonrasında siyasal anlamda da desteklendiğini belirten Huntington, Soğuk Savaş dönemi boyunca (birbiriyle her zaman çakışmayan periyotlarda da

olsa) Cezayir, Türkiye, Ürdün, Mısır ve İsrail hükümetlerinin gerek komünist, gerekse milliyetçi hareketlerle mücadele edebilme adına İslamcılarını destekleme yoluna gittiğini de söylüyor.

1970 ve 1980'lerde müslüman ülkelerdeki liderlerin, gerek rejimlerini gerekse kendilerini İslami bir kimlikle tanımlamaktan çekinmemeleri de Huntington'ın bu başlık altında değindiği konulardan bir diğeri. Huntington bu tür liderlere örnek olarak, Kral Hüseyin (Ürdün), Ben Ali (Tunus), Kral Hasan (Fas) ve Bruno sultanını veriyor. 1970 yılında Bangladeş'in laiklik ilkesini anayasasından çıkarması da rejim bazında İslamileşmeye verdiği örneklerden.

Aynı trendin 1990'lı yıllardaki örnekleri için ise Suharto (Endonezya) ve Turgut Özal (Türkiye) örnekleri veriliyor. Bu noktada, Huntington'ın 1990'lı yılların başlarında Türkiye'nin laik ve Kemalist kimliğinin ilk kez ciddi bir meydan okumayla karşı karşıya kaldığı yönünde bir açıklaması olduğunu da belirtmek gerek.

Ancak, 'İslamileşme' konusundaki kuşatıcı yaklaşımını hatırlayarak, Huntington'ın konuyu bu noktada da sadece politik alana indirgemeyeceğini tahmin etmek gerekli. Zira Huntington dünyanın pek çok yerindeki 'politik olmayan' İslamileşme eğilimlerinden de örnekler veriyor.

1990'lı yılların başında İslami kuruluşların Mısır'da çok geniş bir şekilde örgütlenerek, sağlık, yardımlaşma, eğitim ve diğer konularda Mısır'ın fakir halkına yardımcı olmaya başlamaları bu örneklerden biri. 1992 yılında Kahire'de yaşanan depremin ardından İslami kuruluşların sadece birkaç saat içinde (yani devlet birimlerinden çok önce) caddelerde insanlara yiyecek ve battaniye vermeye başlayabilmiş olmaları da yine bu ciddi örgütlenmenin bir sonucu.

Sadece 4 milyon nüfusu olan Ürdün'de Müslüman Kardeşler örgütünün büyük bir hastane, 20 klinik, 40 okul ve 120 Kur'an kursu açmış olmaları, konu hakkında bir diğer örnek.

Batı Şeria ve Gazze'de İslami kuruluşların çok sayıda öğrenci kulübü, dini ve sosyal vakıflar, anaokulundan üniversiteye eğitim kuruluşları, klinikler, yetimhaneler ve huzurevleri açmış olmaları da Huntington'ın verdiği örnekler arasında.

Endonezya'da 6 milyon mensubu bulunan Muhammediye cemaatinin çok geniş bir okul, klinik ve hastane ağı inşa ederek (Huntington'ın ifadesiyle) 'laik devlet içinde bir sosyal devlet' kurarak ülke nüfusunun tamamına beşikten mezara hizmet götürüyor olması da bir diğer örnek.

Huntington kitabında belirtmemiş olsa da, Türkiye'de de İslami cemaatler tarafından da (özellikle 1990'lı yıllarda) çok sayıda aşevi, hastane, okul ve sosyal yardımlaşma vakfı açıldı. İslam'ın ilk asrından beri bu tür faaliyetlerin gerçekleştirilmiş olması sonucunda sosyal yardımlaşmanın İslamiyet içerisinde güçlü bir gelenek haline gelmiş olduğu malum. Farklı İslam ülkelerinde müslümanların birbirlerinden habersiz olarak da olsa, (hastane, klinik, okul, aşevi gibi) hep birbirine benzer girişimler ortaya koymuş olmaları da, zaten bu güçlü geleneğin bir sonucu. Ancak Türkiye'de İslami Diriliş'in siyasal boyutu gibi, sosyal boyutu da, değil dünyanın mevcut trendleri, İslami geleneğin kendisi dahi göz ardı edilerek, sadece kronikleşen rejim tehditi paranoyası doğrultusunda algılandı.

Soru 14: Batının gücü ne düzeyde?

Huntington, Batı devletlerinin dünyayı yönetme adına sahip oldukları araçlardan da söz ediyor. Aşağıdaki liste, günümüzde dünyaya sahip olmak için nelere hükmetmenin gerektiği konusunda bir fikir verebilir.

Huntington, Batının,

- uluslararası bankacılık sistemine sahip olduğunu ve bu sistemi idare ettiğini,
- bütün para birimlerini kontrol ettiğini,
- dünyada üretilen malların en büyük müşterisi olduğunu,
- nihai ürünlerin çoğunluğunu ürettiğini,
- uluslararası sermaye piyasalarına hükmettiğini,
- ciddi boyutta askeri müdahalede bulunabilme gücüne sahip olduğunu,
- uzaya erişim konusunda hakimiyeti elinde bulundurduğunu,
- uluslararası iletişime hakim olduğunu ve
- yüksek teknolojiyi savunma endüstrisine sahip olduğunu ifade ediyor.

Soru 15: Bütün bunlar Batıyı yenilmez bir güç mü yapıyor?

Bence böyle bir şey söz konusu bile olamaz. Bütün bunlar dünyanın temel fonksiyonları da olsa, sözü edilen alanların herbiri el değiştirebilir ya da daha da önemlisi, alternatifler ortaya konmak suretiyle mutlakten rölatif olmaya indirgenebilir.

Soru 16: Peki Batının gerçek gücü yukarıdakilerle mi sınırlı?

Herkesin başını döndüren bu liste, Batının gücünün sebebi değil, sonucudur. Batının gerçek gücü, düşmanlarını dahi tesiri altına alabilmiş olmasında gizli olabilir.

Batılı olmayan ülkeler, Huntington'ın Batı ile ilgili şu sözünün yukarıda listelenilenlerin toplamından dahi daha önemli olduğunu anlayabilirlerse, bir alternatif ortaya koyabilirler: 'Liberalizm, sosyalizm, anarşizm, korporatizm, Marksizm, komünizm, sosyal demokrasi, muhafazakarlık, milliyetçilik, faşizm ve Hristiyan demokrasisi de dahil olmak üzere, 20. yüzyılın devasa ideolojilerinin tamamının tek bir ortak noktası vardır: Batı medeniyetinin ürünleri olmak.'

10. SONUÇ

Samuel Huntington'ın fikirlerini daha çok Türkiye ekseninde ele alan 9 yazı sonucunda ortaya çıkan tablonun, Türkiye'de hakim olan 'Dünya Savaşı tellalı Huntington' resmiyle taban tabana

zıt olduğu rahatlıkla söylenebilir.



Huntington'ın fikirleri ülkemizde (maalesef) gerçekte olduğundan epey farklı bir şekilde algılanıyor. Huntington'ın çalışmalarını okuma zahmetine girmek yerine, kendisinin şahsını 'planlanan küresel çatışmaların fikir babası' ilan eden güruha katılmak elbette çok daha kolay. Hal böyle olunca, Huntington'dan bahsetmek de, üçüncü sınıf gazetelerdeki (kendini komplo teorisyeni zanneden) köşe yazarlarına kalıyor.

'Medeniyetler çatışması' ifadesinin insanları ürküttüğü elbette gerçek. Ancak bunun nedenini, Huntington'ın kuramının niteliğinden ziyade, oluşturulan sahte Huntington algısında armak daha doğru olur. Türkiye'de ciddi ciddi tartışılan sahte Huntington kuramını izah etmek için 9 yazı yazmak gerekmiyor. Bu konsepti, 'farklı din ve kültürlerin birbirini yemekte olduğu ve şiddetin daha çok ABD tarafından körüklendiği' bir 21. yüzyıl tablosu' olarak özetlemek mümkün.

Bu türden çıkarsamalar yapanların Huntington'dan yaptıkları herhangi bir alıntıyla argümanlarını desteklediklerine şahit olmak epey zor. Zaten böyle bir alıntı teknik olarak da mümkün değil, zira Huntington kitabının hiçbir yerinde medeniyetlerin savaşına şahit olacağımızı söylemiyor. Huntington'ın tezinin temel noktası, sadece ve sadece, Soğuk Savaş'tan sonra günümüz politikalarının şekillenmesinde belirleyici olan unsurun *politik ideoloji* değil, *kimlik* olacağı. Yani Huntington bir savaştan söz etmiyor. **Dünya tarihi boyunca zaten varolmuş olan** kamplaşmaların, bundan böyle *politik ideoloji* değil, *kimlikler* doğrultusunda gerçekleşeceğini belirtiyor o kadar.

Bu noktada sorulacak soru, 'kimlik algısının en üst çatısını oluşturan medeniyetlerin birbirleriyle ne derece uyumlu ya da uyumsuz oldukları' oluyor elbette. Ancak Huntington bu noktada dahi bir savaştan söz etmiyor. Hatta tersi yönde ifadeleri de yok değil. Zira kitabında, 'Belli başlı dünya medeniyetlerin merkez ülkeleri arasında bir savaş çıkması imkansız olmasa bile, fazlasıyla ihtimal dışı' dahi diyor Huntington! Yani Türkiye'deki sözde analistler Huntington'ı 'kendi söyledikleriyle' değil, 'onun ağzına koydukları cümlelerle' yargılıyorlar.

Medeniyetlerin İttifakı

Bugün itibariyle 'medeniyetlerin ittifakı' adına çalışmaların yapılıyor, anlaşmaların imzalanıyor olması, Samuel Huntington'ın tezini sonuna kadar destekliyor olsa da, Türkiye'deki hakim algı, bu gelişmelerin Huntington'ın 'çatışma' tezine karşı, 'ittifak' antitezinin güçlendiği anlamına geldiği şeklinde!

Her ne kadar Huntington, 'medeniyetler savaşı' değil, 'gruplaşmalar medeniyetler bazında olacak' demiş de olsa, Türkiye'nin algı sorunlu yazarları için bu durum herhangi bir anlam ifade etmiyor. Zira söz konusu yazarların hemen hepsi, ya Huntington'ı hiç okumamışlar, ya da 'belirleyicilik', 'çatışma' ve 'savaş' gibi kavramların arasındaki farklı algılamaktan acizler. Bu nedenle de, medeniyetlerin *çatışmasının* da, *savaşmasının* da, *ittifakının* da, 'medeniyetlerin belirleyiciliğini' teyit eden farklı gelişmeler olduğunu fark edemiyorlar.□

